

Institut Tereziánské iniciativy a jeho Holocaust.cz

Do roku 2009 česky i německy vydávané *Tereziánské studie a dokumenty*, on-line *Databáze obětí*, *Databáze dokumentů*, *Tereziánské album*, vzdělávací projekty *Tereziánské album ve škole* a Židům vstup zakázán – to i četné další aktivity pro odbornou i laickou veřejnost jsou výsledkem více než dvacetileté práce Institutu Tereziánské iniciativy (ITI), za niž mu náleží ocenění a respekt.

Na webových stránkách ITI uvádí, že smyslem jeho činnosti je „podpora vědeckého výzkumu dějin konečného řešení židovské otázky v českých zemích a dějin tereziánského ghettá, zprostředkování jeho výsledků odborné i laické veřejnosti a zejména nejmladší generaci – žákům a studentům českých škol“.

Nahlédneme-li však s tímto vědomím do posledních výročních zpráv ITI, je oproti předchozím letům zřejmá změna. Projektově určující se stává romská problematika (projekty *Databáze romských obětí holocaustu*, *Identita evropských Romů ve 20. století*, plánovaná setkání mládeže *Identita evropských Romů ve 20. století ve světle dokumentace obětí holocaustu* v Německu a Maďarsku), vzdělávací aktivity opouštějí čistě židovská témata a přibližují se činnosti již existujících organizací zaměřených na obranu menšin, proti rasismu a xenofobii. Nenaplnil se tak již například ve výroční zprávě ITI za rok 2013 ohlášený záměr „projektu věnujícího se současným projevům antisemitismu a rasismu v kontextu současného fungování moderní multikulturní společnosti“ stejně jako záměr „nové koncepce Tereziánských studií a dokumentů a vytvoření nové periodické edice odborných studií a článků o holocaustu v regionu střední a východní Evropy“. Naproti tomu dle výročních zpráv za roky 2016 a 2017 činnost ITI má „zohledňovat společensky důležitá témata a přinášet uživatelům nosné příběhy z dějin vztahů většiny a menšin“; sídlo ITI v Jáchymově ulici se má rozvíjet „jako kulturně komunitní a společenské centrum, ve kterém se budou potkávat lidé různého původu, náboženství a životních zkušeností“.

Holocaust nebo holocausty?

Je-li takový vývoj výrazem současného, pro mnohé sporného, směřování ITI, potom v případě jeho profilového projektu *Holocaust.cz* možno hovořit o stagnaci.

Tento portál svým významem představuje nejdůležitější projekt ITI a zmíněné on-line *Databáze obětí* i *Databáze dokumentů* jsou jeho součástí. Podle své preambule má *Holocaust.cz* „školám a široké veřejnosti poskytnout spolehlivé informace a zároveň vytvořit prostředí, v němž je možné holocaust studovat a interpretovat“. Je smutné konstatovat, že tento cíl byl naplněn jen zčásti: fakticky a informativně přesvědčivě tam, kde se v dějinném rámci pojednává o persekuci Židů za druhé světové války; nedostatečně tam, kde je tragický válečný osud Židů vřazen do aktuálního kontextu.

U webového rozhraní, které je v České republice ústředním referenčním zdrojem informací on-line o holocaustu (holokaustu), zarazí, jak vágně charakterizuje pojem samotný. „Holocaust, hebrejsky šoa, patří k nejhruznějším událostem v lidských dějinách. Myšlenka na technické a státní byrokracií posvěcené vraždění tisíců nevinných lidí se rodila za specifických podmínek stejně jako vytváření a průběh celého vyhlazovacího systému,“ píše se v úvodu k dějinám holocaustu.

Pravda, v sekci *Zdroje* a její podsekcí *Odborné a další texty* je na dané téma uvedena stať převzatá z Jad Vašem, která holocaust definuje zcela jednoznačně jako „zavraždění přibližně šesti miliónů Židů nacisty a jejich spolupachatelů. /.../ Židé nebyli jedinou obětí Hitlerova režimu,“ píše se zde, „ale byli jedinou skupinou, kterou chtěli nacisté úplně vyhladit“.

Jestliže se však ITI programově obrací k holocaustu Romů, potom je na místě očekávat, že vůči citované definici upřesní, co za holocaust považuje; že se vymezí vůči těm, kdo širší užití tohoto pojmu nepřijímají – nejen Jad Vašem, ale za všechny například i renomovaný izraelský historik Jehuda Bauer.

Válečné utrpení Romů včetně vražd tisíců z nich v plynových komorách by ani neumenšilo, ani nesnížilo, kdyby ITI na *Holocaust.cz* nezpochybňoval, že nacistické konečné řešení židovské otázky bylo projektem genocidně hrůzně jedinečným. Rozvolňování pojmu má totiž své neblahé důsledky. Příklad nejaktuálnější: Když jsem letos 14. září zaslal šéfredaktorovi *Reflexu* protest proti zneužití pojmu holocaust v komiksovém příběhu Zelený Raoul se slovy, že tento pojem „označuje jako zvláštní typ genocidy historický fakt – systematicky uskutečněné vyhlazení šesti milionů Židů“, vyjádřil se jeden čtenář takto: „... toto mohl napsat pouze egoistický primitiv, popírající holocaust ostatních ras, etnik, náboženských směrů, postižených a jiných nežádoucích.“ (Viz: <https://www.denik.cz/diskuse/zide-protestuji-proti-komiksu-zeleny-raoul-znevazuje-holocaust.html>)

Aby mi bylo dobře rozuměno: nepopírám tragický, do určité míry souběžný válečný osud romské a židovské populace, oceňuji spolupráci židovských a romských organizací při objasňování tohoto temného dějinného údobí. Odborná instituce jako ITI by však neměla terminologicky relativizovat, co na jiném místě na *Holocaust.cz* přijímá, a přispívat tak k matení pojmů.

Výhrady možno vznést i ke způsobu, jakým ITI na *Holocaust.cz* nakládá s dalším neméně zásadním termínem – šoa. Co toto slovo znamená, se zde lze dozvědět opět až ponořením se do hlubin sekce *Zdroje*. Jestliže však ITI

organizuje svou nejvýznamnější veřejnou, svým záměrem chvályhodnou akci předčítání jmen obětí *Jom ha-šoa* s odkazem na tento termín, navíc datem v přímé vazbě na izraelský pietní svátek, potom nutno dodat, že zcela ignoruje jeho duch. Tento památný den se v hebrejštině v úplnosti nazývá *Jom ha-šoa ve ha-gvura*, neboli Den připomínky obětí šoa a hrdinství. V okleštěném pojetí ITI naproti tomu splývá s Památným dnem obětí holocaustu a předcházení proti lidskosti 27. ledna, není, jak by se slušelo, využít k programové připomínce židovského odboje za druhé světové války, ani neupozorňuje na aktuální kontext: exterminační hrozby Izraeli, zemi stále s největším počtem přeživších šoa.

Zamlčená definice antisemitismu

Takový přístup ITI se, žel, stane lépe pochopitelným, pokud si na webovém rozhraní *Holocaust.cz* povšimneme, jakým způsobem informuje o soudobých projevech antisemitismu, v sekci *Antisemitismus po druhé světové válce*. Devět zde zveřejněných statí s četnými podstatkami je zaměřeno výhradně na antisemitské projevy politické pravice, zpravidla u nás, a termín antisionismus, za nímž však lze jen tušit synonymum k antisemitismu, se v něm prakticky neobjevuje. Zcela nepovšimnuty zato na *Holocaust.cz* zůstávají již dlouhá léta ve světě nepřehlédnutelné projevy antisemitismu z prostředí muslimského a liberální levice.

Jejich protižidovská zášť, sdílená ovšem v jiném modu i extrémní pravici, našla svůj výraz v tzv. novém antisemitismu (jakkoliv je tento pojem sporný) – zběsilém antizraelismu krytým za „antisionismus“. Tento typ antisemitismu, jak známo, charakterizuje snaha delegitimovat Stát Izrael, demonizovat ho, diskriminovat, uplatňovat vůči němu přístup, s nímž se nesetkávají jiné země. Všechny tyto určující charakteristiky spolu s dalšími popisy protižidovského jednání současnosti možno nalézt ve výčtu pracovní definice antisemitismu Mezinárodní aliance pro paměť holocaustu (International Holocaust Remembrance Alliance – IHRA). Tato definice (<http://european-forum-on-antisemitism.org/definition-of-antisemitism/cestina-czech>) byla schválena v květnu 2016 a Evropský parlament ji následně doporučil k přijetí členskými státy. Zatím tak učinilo 31 zemí včetně České republiky, ale *Holocaust.cz* tento zásadní dokument ignoruje. Není divu: vždyť texty věnované na tomto webu poválečnému antisemitismu byly naposled měněny v letech 2011–2013. To

nemluvě o tom, že portálu *Holocaust.cz* by slušelo, kdyby aktuálně upozorňoval na alespoň nejkřiklavější projevy antisemitismu, popírání či znevažování šoa, které se ve světě dočkaly veřejné kritiky.

Nepřehlednost a neaktuálnost

Nový antisemitismus reflektuje na *Holocaust.cz* jedine stať *Antisemitismus po druhé světové válce*, přejatá z publikace Židovského muzea v Praze. Tento text však *Holocaust.cz* zmatečně řadí mimo dané téma pod *Odbornými a dalšími texty*. Tuto sekci portálu tvoří četné statí v širokém tematickém a časovém rozptylu, aniž by však byly propojeny se strukturou webu. A není to jen tento příklad, na němž možno doložit neujasněnou konstrukci portálu *Holocaust.cz*, jeho neaktuálnost a při absenci mapy webu ne vždy snadnou orientaci.

Tak namátkou: texty nazvané *Pronásledování a genocida Romů* lze podvkrát – v sekcích *Dějiny* a *Zdroje* – nalézt v podsekci *Antisemitismus*. V sekci *Pedagogické materiály a učebnice zaměřené na holocaust a rasismus* bychom zase marně hledali odkazy na novější výukové materiály – například CD-ROM Západočeské univerzity v Plzni *Encyklopedie dějin antisemitismu* či nejčerstvěji interaktivní výukový materiál Ústavu pro studium totalitních režimů nazvaný *Antisemitismus 1945–1989. Státní politika proti Židům v Československu* (<http://antisemitismus4589.dejepis21.cz/>). Jak by také mohly být zmíněny, když k poslední aktualizaci sekce došlo 5. 9. 2011! Obdobně zastaralé jsou sekce *Jiné internetové stránky* (poslední změna 23. 9. 2011) nebo články z Roš chodeše (poslední opět z roku 2011). *Archiv aktualit*, ironicky k svému názvu, zaznamenal poslední změnu před více než dvěma lety.

V roce 2015 a v roce 2016 si ITI ve svých výročních zprávách identicky zadal jako plán do dalšího roku „zásadním způsobem doplnit a rozvinout obsah portálu *Holocaust.cz*“. Co v roce 2016 nebylo splněno, mělo být tedy splněno alespoň o rok později.

Soudobá podoba *Holocaust.cz* nesvědčí o tom, že by se tak stalo dodnes.

Leo Pavlát, ředitel Židovského muzea v Praze (4. 10. 2018)